

Článek **Jiřího Přibáně** (právníka a vysokoškolského pedagoga) s názvem **Filozof postnacionální Evropy** přibližuje v souvislosti s jeho životním jubileem dílo německého filozofa a sociologa **Jürgena Habermase**, razícího myšlenku tzv. komunikativního rozumu, podle které jenom zcela svobodná veřejná rozprava a mocensky nezmanipulované kolektivní rozhodování občanů mohou zaručit legitimitu demokratických institucí.

Zatímco obyvatelé Evropy se v minulosti masakrovali na válečných bojištích, ve vyhlazovacích táborech nebo občanských válkách, jejich potomci dnes žijí v míru a blahobytné „postnacionální konstelaci“ Evropské unie. Dokonce vůči sobě navzájem začínají stále silněji pociťovat sociální solidaritu, bez které by Unie ztratila smysl. Tuto solidaritu však neurčuje krev a půda, jak to bylo mezi evropskými národy běžné v minulosti, ale univerzálně sdílená lidská práva. Dnešní evropská integrace tak funguje jako předobraz budoucího kosmopolitního řádu, bez něhož se naše globální civilizace údajně neobejde, má-li přežít všechny současné i budoucí ekonomické, politické, ekologické a další krize. Zhruba takto chápe dějinné poslání Evropy nejvýznamnější německý filozof současnosti Jürgen Habermas, který se letos dožívá osmdesáti let.

Evropský ústavní patriotismus

Habermasova filozofie a politické úvahy jsou důležitým svědectvím historických proměn, jakými prošla během posledních desetiletí německá společnost, politická levice, kritická teorie, ale také samotný projekt a cíle evropské integrace. Původní plány na sjednocení Evropy byly totiž především výsledkem křesťanského konzervatismu Schumanova či Adenauerova stříhu, který předpokládal, že společný trh a sdílené hodnoty dříve či později povedou i k politické unii. Dnes je to ale naopak evropská levice, která ráda zdůrazňuje civilizační odpovědnost

Evropy a staví svou politiku na principu stále těsnější spolupráce. Habermas dokonce vyvlastnil konzervativcům jejich politický slovník, když vyzývá občany EU, aby se stali evropskými patrioty a podporovali ústavní federalismus unie.

V Habermasově díle se objevuje mnohem víc odkazů na Kanta než Marxe, což samo o sobě znamená zásadní obrat v německé i evropské levicové filozofii. Habermas se považuje za pokračovatele osvícenského racionalismu a razí myšlenku tzv. komunikativního rozumu, podle které jenom zcela svobodná veřejná rozprava a mocensky nezmanipulované kolektivní rozhodování občanů mohou zaručit legitimitu demokratických institucí. Zjednodušeně řečeno, demokratické společnosti jsou tím legitimnější, čím víc se v nich veřejnost podílí na politickém rozhodování. Tuto myšlenku ostatně Habermas prosazoval již na počátku 60. let minulého století, kdy vydal svou slavnou habilitační studii *Strukturální přeměna veřejnosti* (česky vyšlo 2000).

Proti módním proudům

Taková republikánská představa politiky byla na hony vzdálená radikálnímu étosu, který ve stejné době vládl v kritické teorii. Zatímco například Adorno s Horkheimerem obviňovali osvícenského ducha a rozum z holocaustu a rozpoutání všech dalších běsů 20. století, Habermas v této racionalistické tradici dodnes spatřuje záruku proti etnickým čistkám, rasismu a dalším formám kolektivní nenávisti a násilí. Není divu, že Habermas si mnohem víc než s módními proudy francouzské filozofie rozumí s americkými liberály a jejich představami o radikální občanské demokracii doprovázené úctou k ústavní vládě práva. Habermasovo dílo se ostatně vždy vyznačovalo obdivuhodnou stálostí základních témat, jako jsou občanská společnost a veřejnost, stát blahobytu a krize jeho legitimity, ústavní demokracie, lidská práva nebo neschopnost národního státu čelit tlakům globalizace.

Globální úkoly lidstva

Nikomu se nepodařilo tak přesvědčivě jako Habermasovi popsat úkoly evropské politiky jako globální úkoly lidstva, na které je třeba hledat univerzálně platná, racionálně vyargumentovaná a přijatelná řešení. V době globálních krizí nezbyvá času na postmoderní flirtování s relativismem, je třeba nalézt „společný jazyk lidstva“. Také proto si audienci u Habermase vyprošují politici z celého světa a papež s ním diskutuje o morálních problémech současné civilizace.

Celoživotní dílo a veřejná angažovanost Jürgena Habermase ukazují, že evropské politické spory se mimo jiné odehrávají i jako spory o hodnoty a o to, jak Evropané chtějí sami sebe vidět a jakou společnou identitu si pro sebe chtějí vybudovat. A skutečnost, že evropské ani národní politické elity dnes na takových sporech zcela samozřejmě staví své programy, jen ilustruje pokročilost evropské integrace. Zároveň ale dokumentuje i její nesamozřejmost, zvrátitelnost a zranitelnost vůči démonům evropské nacionální minulosti, před kterými Habermas varuje a kteří o sobě dali tak výrazně vědět například během posledních voleb do Evropského parlamentu.

[Lidové noviny, 18. 6. 2009]

Svět čekají podle geologa **Václava Cílka*** do osmi let velké změny. Zdraží energie, změní se počasí a krize nahraje extremismu. Na tato témata hovořil s Václavem Cílkem redaktor MF Dnes **Jaroslav Mašek** v rozhovoru nazvaném **Nová generace je tu. Bude se bouřit.**

Jste znám svými depresivními předpověďmi budoucnosti: drahá ropa, změny počasí, extremismus a náboženské sekty. Nemám se jít rovnou zastřelit? Ne (smích). Já už jsem v poslední době klidnější. Spíše se snažím uvažovat o mentálních dopadech krize na spo-

*) RNDr. Václav Cílek, CSc. – od r. 2004 ředitel Geologického ústavu Akademie věd ČR, klimatolog, geolog, filozof a publicista – se věnuje především studiu klimatických změn. V posledních letech vystupuje jako obhájce teorie ropného zlomu, podle níž docházejí levné zdroje ropy.

lečnost. Když si přečtete například literaturu 19. století, zjistíte, že lidé sice žili těžce, ale i tak se dá žít spokojeně. Existuje statistika, podle níž je největší pocit spokojenosti a štěstí v Afghánistánu. Tam je krize permanentní a lidé přestali trvat na tom, aby se měli za každou cenu lépe. Tak si ten život aspoň užívají.

Když jsme spolu mluvili o Vánocích, říkal jste, že krize teprve přijde a na lidi naplno dopadne až tak za tři roky. Jak se změnil váš pohled během posledního půl roku?

Přestal jsem o krizi aktivně přemýšlet. Ono úplně stačí, jak na člověka doléhá pasivně. Mě by teď doopravdy zajímalo, co dělají investiční bankéři. Řada z nich jsou určitě spolehliví, uvážliví lidé, ale část tvoří dravci, kteří přemýšlejí, jak začít zase rychle vydělávat. A podle toho, co slyším od přátel z byznysu, teď takhle uvažuje nemalá skupina lidí.

Americký prezident Barack Obama tento týden navrhl způsoby, jak jim přistříhnout křídla, aby se krize nemohla opakovat. Věříte na takovou regulaci?

Ne. Ti lidé jsou hráči, které nějaká regulace nemůže zastavit. Když už to všem nevyšlo v hypotékách, začnou vytvářet další bubliny. A moc možností není. Nabízejí se jen komodity: nerostné suroviny nebo potraviny. A toho bych se bál.

Proč?

Je to velká potenciální síla – navíc špatně viditelná, která rozhodně nemá v programu stabilitu nebo obecné dobro.

Není to normální? Na každé krizi vždy někdo hodně zbohatne a majetek se částečně přerozdělí.

Jenže na krizi zbohatne vždy jen několik „keřasů“. Podívejte, já mám pocit, že se většina lidí domnívá, že současná hospodářská krize nějak odezní a všechno bude zhruba tak, jak to bývalo. Ale s tím já nesouhlasím. Vstupujeme do nového stadia vývoje evropské civilizace. Je samozřejmě otázka, kdy to bude naplno vidět; každý systém má dlouhou setrvačnost. Ale odhaduji, že první velké změny přijdou do sedmi osmi let.

Co podle vás vstupu do zcela nové epochy nasvědčuje?

Málokdo si uvědomuje, že dozrála mentálně úplně nová generace lidí, kteří se narodili v 90. letech. Není to jen běžná obměna – jsou opravdu jiní a dost se liší i od dnešních třicátníků. Mají potřebu obrovského sebeprosazení, zároveň jsou hodně agresivní a poznali jen ekonomický růst. Vyznávají proto hlavně hédonistický způsob života, mají až nereálná očekávání, ale přitom jim spíše hrozí nezaměstnanost. To je koktejl, který má velký potenciál k revoltě. Příkladem takového prvotního, zatím skoro neškodného organizovaného naštvání mladých byla vajíčková válka.

Myslíte změnou také technologie, které nová generace používá? Vámi zmíněná vajíčková revolta proti Paroubkovi vznikla na internetovém Facebooku.

Určitě. Jenže v podstatě recesistická akce milých studentů se může snadno zvrhnout v něco jiného. Mladou generaci teď možná nejlépe vidí učitelé, kteří potvrdí, jak roste její agresivita. Nejde jen o Česko, ale o celou Evropu a Spojené státy. Ve Francii vedou statistiky fyzického napadení učitelů, jež stále rostou. Myslím, že velmi snadno a rychle mohou být nezaměstnanými a radikalizujícími se vysokoškoláky a středoškoláky destabilizovány i současné politické strany. Vezměte třeba Švédsko, kam se díky mladým dostala do parlamentu strana, která je pro kradení muziky z internetu.

Jak se tato generace vyrovná s případnými tvrdými dopady krize?

Mám pocit, že nemůže chápat, která „bije“. Bude trvat na svém právu na blahobyť. A pokud ho nedostane, bude frustrovaná nebo agresivní. Když do krize vpluje moje generace nebo i vaše – třicátníků, tak skromnost je modus, do kterého se budeme umět přepnout. Sice neradi, ale zvládneme to. Něco podobného jsme přece zažili za socialismu a na Západě nebyla 80. léta také růžová. Ale lidé kolem dvaceti to budou mít nejtěžší.

Dobře, přelomová generace se čas od času vyskytne. Ale proč by se kvůli tomu měla měnit celá evropská civilizace?

Vraťme se k investičním dravcům, kteří teď hledají práci. Ideální jsou pro ně cenové bubliny, ať už vyvolané uměle nebo skutečnou panikou. Mám tady kamarády z Vancouveru, kteří mi líčili, jak loni vypukla v Kanadě panika, že bude drahá rýže. Lidé udělali nájezd na „sámošky“ a úplně je vykoupili. To se stalo ve společnosti, která je inteligentní, dobře informovaná a je v přebytku. Jakmile se rozšíří fáma, že začne něco docházet, vypukne panika kdekoli na světě. A ceny vzrostou. Pak se sice třeba ukáže, že rýže je dost nebo se dá dovézt, a ceny zase půjdou dolů, ale panika už nadělá obecnou škodu.

Takže očekáváte časté a velké cenové šoky?

Ano. A některé cenové šoky mají schopnost rozbít chudé státy. Evropa či USA toho unesou hodně, mají zpoždovací mechanismy, a i kdyby jídlo zdražilo dvojnásobně, tak to ustojíme. Chudé státy však ne, což nutně povede k nepokojům, a to se odrazí zpětně u nás. Může to znamenat rozvoj radikálního islamismu v Evropě, který bude doprovázet populismus. Takže v Česku, ale hlavně v Maďarsku a v Polsku může snadno dojít k tomu, že se ke slovu dostanou populisté. Já bych jejich představitele viděl jako mladého Mussoliniho, jenž nejprve láká na pozitivní ekonomický program, vládu pevné ruky a zpočátku vlastně nerozeznáte, co je na něm nebezpečné.

Tento týden svět řešil spory kolem iránských voleb. Často po Asii cestujete. Je pro vás znovuzvolení iránského prezidenta Ahmadínežáda špatnou zprávou?

Situaci v Íránu jsem pochopil teprve nedávno, když mi došlo, že prezident Ahmadínežád vážně očekává příchod Mahdího (v arabštině čestné označení pro „Bohem správně vedeného“, křesťané by řekli Ježíše, pozn. red.). Tím pochopíte, že on klidně poruší veškerá pravidla, vyvolá válku, udělá cokoli, protože Mahdí je blízko. Je to stejné jako husitská situace ve středověkých Čechách, kdy husité také vše ospravedlňovali brzkým příchodem Spasitele. Náboženství vnímám do budoucna jako nepřijemnou poli-

tickou sílu. Myslím, že se časem promítne i do sféry lidového evropského náboženství – čekám, že někdo přijde s novým mariánským zjevením.

Loni touto dobou se barel americké ropy prodával za více než 130 dolarů, o Vánocích to bylo o stovku méně, teď je to opět přes sedmdesát. Co si o tom jako geolog a zároveň autor publikace o zásobách ropy myslíte?

Celý trh s ropou nestojí na reálných číslech – prakticky se chová jako hysterická blondýna, která začne panikařit na křižovatce. Loni spotřeba ropy ve světě klesla o 0,6 procenta. To znamená, že se životnost ložisek prodloužila v součtu asi o jeden a půl dne. Takže se v podstatě nic reálně neděje, přesto cena dělá kotrmelce.

Proč?

Důvodem jsou zřejmě statisíce investorů, kteří všichni mají prakticky stejné – tedy jen podprůměrné – informace o trhu, a chovají se proto statisticky v průměru stejně. Vytvářejí vlny, jež neodpovídají realitě. To je do budoucna i problém potravin. Kvůli horším úvěrům může dojít třeba ke snížení produkce jen o pět procent, ale trh zareaguje hystericky a problém neúměrně zvětší, tedy obrovsky zvedne jejich ceny. A to už bude mít citelný dopad, samozřejmě hlavně na nejchudší státy, kde lidé spotřebovávají kolem osmdesáti procent platu na jídlo. A jsme zpátky u extremismu. Je pravda, že američtí zemědělci už dostali loni méně úvěrů od bank, takže nakoupili méně hnojiv a zaseli méně obilí.

Kdy bude stát barel ropy 200 dolarů?

Všechny cenové odhady na ropu plují na vodě, ale laciná ropa dochází. Stačí se podívat na její těžební náklady. Teď to vypadá tak, že většina starých ropných ložisek může produkovat barel ropy za 20 až 30 dolarů, Rusové asi za 40. Ale nová ložiska to umějí jen za 60 až 80 dolarů. Z těch starých ložisek dnes teče asi 70 procent spotřebované ropy, ale všechna už jsou za svým vrcholem a těží se z nich stále méně. Výsledkem bude reálně dražší ropa. A podobné je to s ostatními surovinami. Během osmi až dvaceti let dojdou laciná ložiska u stříbra, zlata

nebo niklu a mědi. Jsou samozřejmě další, ale ty potřebují dražší technologie a surovina tak ve výsledku nebude stát o 20 procent víc, ale třeba osmkrát víc. A jakýkoli nedostatek nebo jen jeho náznak vytvoří spekulční prostor, který jistá skupina lidí uvítá. Ať už chceme nebo nechceme, ceny energií a surovin nás doženou v měřítku deseti let. Ale pravděpodobně dříve.

Jenže to je věc, která se například o ropě říká již několik desetiletí.

Máte pravdu, že vývoj se hrozně špatně predikuje. Ale ubývání levně získatelných surovin je fakt. Pokud chcete první důkaz, tak například dnes už na světě neexistují hliníková ložiska takzvané první kategorie, která jsou nejlaciněji těžitelná.

Co Arktida, která zřejmě skrývá další zásobárny surovin?

Z mého pohledu může rozmrzání Arktidy situaci jen zhoršit kvůli změnám klimatu. Panuje tam inverze, která teplý vzduch drží při povrchu, což proces zrychluje. Zřejmě to bude znamenat změny ve směrech větrů, což přinese větší výkyvy počasí, setření jasných rozdílů mezi ročními obdobími a také extrémy. To už částečně vidíme. K citelnému roztání Arktidy může dojít za šest sedm let, což časově hraje s očekávanými změnami v zásobování ropou. A ve stejné době začnou docházet některé laciné kovy. Takže v měřítku pěti až sedmi let může nastat synergie více nepřijemných faktorů najednou a situace bude neodhadnutelná. Když se podíváte na historii různých krizí na světě, obvykle šlo o kombinaci „sociální“, ekonomiky, počasí a nepříjemné náhody. Jako když se plynová krize z počátku letošního roku trefila do čtyř neobvykle studených týdnů. Rozbuška pak stačí malá.

Co se dá čekat pozitivního?

Nevěřím na civilizační kolaps v Evropě. Prostě máme zažitou určitou tendenci k pořádku, organizaci, máme dobrou infrastrukturu. Ale krize bude bolestivá psychologicky. Lidé si budou muset přestavět hodnoty, a to asi dvěma způsoby: ti, kteří budou chtít vydělávat hodně peněz, budou muset být ještě bezohlednější. A na-

opak. Polarizace půjde také k dobru ve stylu – když je nám špatně, musíme si pomáhat.

Jak dlouho může takto vyhrocené období podle vás trvat?

Vidím ho jako přechodové období 20 až 30 let. Jak dopadne, nevím, ale bude se v něm hledat nový zdroj laciné energie a nový životní postoj.

Překvapilo mě, že hájíte dostavbu Temelína. Proč?

Vyšel jsem z ekologických kruhů a životní prostředí je stále to, co mě nejvíce baví. Ale když se podíváte okolo sebe, vidíte nebezpečí výpadku ropy, rostoucí spotřebu uhlí a zároveň všechny plány na ukládání oxidu uhličitého jsou chimérické. To znamená, že bude pokračovat zhoršování atmosféry. V tak nejistých podmínkách se snadno může stát, že nám bude chybět energie. Z hlediska stability státu je proto dobré mít co největší zdroje elektřiny. Když spočítáte, kolik lidí zahyne v ropných konfliktech a při těžbě uhlí, vyjde vám kupodivu jaderná energetika jako ta bezpečnější.

Za to vás asi ekologové moc rádi nemají.

Ekologové se již před lety rozdělili a většina z nich je pro jadernou energii. Posun k realismu byl velký a nebezpečí oxidu uhličitého je prostě větší než havárie Temelína.

Napsal jste několik knih, často píšete do novin. Jak hodnotíte roli médií v krizi?

Spatřuji nebezpečí v jejich možném příklonu k jednostranně pozitivním či negativním zprávám. Jinak řečeno, že média přestanou informovat objektivně, aby proti sobě nepoštvávala zadavatele reklamy, tedy firmy, které potřebují prodávat a nechtějí vystrašené zákazníky. Nebo naopak, aby nesklouzla do stylu, že špatné zprávy prodávají noviny.

Lidé už negativní zprávy spíše odpuzují. Přesto hlavně manažeři občas říkají, že až média přestanou informovat negativně, krize skončí.

To je nesmysl, krize tady objektivně je. Samozřejmě, trh se může chvíli řídit podle nálady, kterou média mohou

vytvořit. Ale je to krátkodobé. Z médií mám spíše pocit, že se většina z nich motá v mlýnici několika témat a nenabízí alternativy. Redakce šetří a šetřit se dá hlavně na mzdách redaktorů. Takže lidé jsou obvykle přezaměstnaní, jsou nuceni chrlit velký počet písmenek každý den a nemají čas a energii hledat si nová témata. Většina novinářů je večer unavená a jde si sednout do hospody s jinými novináři, takže se vytváří taková uzavřená mediální mlýnice. Tu je možné rozbít přebíráním blogů či zahraničních komentářů, ale nezávislým investigativně-filozofickým novinářům doba nepřeje.

Jak dolehla krize na vás?

Každému se zažrala pod kůži, ať chce nebo ne. Rád si kupuji cedéčka a nedávno jsem se vypravil do obchodu, že si nějaké pořídím. Mám solidní plat, žádné dluhy, ale stejně jsem z obchodu odešel s prázdnou. A vlastně jsem nevěděl proč. Když jsem si to doma analyzoval, tak jsem došel k tomu, že mi asi podvědomě bylo blbě kupovat si cedéčka, která nutně nepotřebuji. Když je ta krize.

[MF Dnes, 20. 6. 2009; © MAFRA, a. s., 2009]

Článek filozofa **Jakuba Jirsy** s názvem **Zastánce konfliktu** je věnován životu významného sociologa, politologa a filozofa **Ralfa Dahrendorfa**, který zemřel letos v červnu krátce po svých osmdesátinách.

Téma svobody, autoritářského režimu a společenského konfliktu provázelo Dahrendorfa všude. Největším nebezpečím lidské svobody je podle něho dogma, názorový monopol jedné skupiny či ideologie, komunistické, fašistické, jakékoli. Protože utopie a sklon k názorovému diktátu nikdy nekončí – ostatně stačí se porozhlédnout po české politické scéně – je úkolem společnosti a každého občana zůstat otevřený změnám i přes přitažlivost, kterou má uzavřený a relativně bezpečný svět. Téměř absolutní požadavek otevřenosti činí z Dahrendorfa jednoho z největších zastánců svobody slova a politického liberalismu v moderních dějinách.

Filozofující politik a politický filozof

S politickou nesvobodou měl Ralf Dahrendorf osobní zkušenost od mládí. Jeho otec Gustav byl jedním ze sociálnědemokratických poslanců německého Bundestagu, kteří hlasovali proti Zmocňovacímu zákonu, jímž Hitler formálně získal parlamentní moc. Následně byl zatčen státní policií; po návratu z vězení se i s rodinou odstěhoval do Berlína. Gustav Dahrendorf byl podruhé zatčen krátce před pokusem o puč proti nacistickému režimu v červenci 1944, hned nato byl zavřen do koncentračního tábora i Ralf, seděl v Buchenwaldu za distribuci protistátních letáků. Dahrendorfovův otec po válce odmítl Sověty vynucené spojení sociální demokracie a komunistů a Britové jej před hrozbou nového věznění narychlo převezli do Hamburku mimo dosah komunistů. Tady Ralf Dahrendorf studoval filozofii a klasickou filologii; ve dvaadvaceti obhájil disertaci o pojetí spravedlnosti ve filozofii Karla Marxe. Zájem o marxismus a jeho kritika jej spojuje s o generaci starším francouzským liberálem Raymondem Aronem; oba staví do protikladu občanské ctnosti a utopistické autoritářské vize. Utopie by chtěla řešit společenské problémy jednou provždy. Je to zjednodušující pohled, který vzniká jenom proto, že utopisté nechápou různorodost skutečnosti kolem nás, a tak ji raději odmítají, než aby ji zkoumali.

Společnosti se Dahrendorf snaží porozumět studiem sociologie na London School of Economics, kde se setkává s Karlem R. Popperem. Na akademické pole Dahrendorf vstoupil knihou Sociální třídy a třídní konflikt v průmyslové společnosti (1957). Na rozdíl od většiny tehdejších sociologů, kteří hledali harmonizaci a řešení sociálních konfliktů, Dahrendorf trval na vnitřní hodnotě společenských sporů. Sociální konflikt je každé společnosti vlastní a je její hybnou silou. Umělé potlačování společenských konfliktů je podle Dahrendorfa znakem autoritativních a totalitních režimů.

Po ukončení studia Dahrendorf přednáší na německých univerzitách a začíná působit jako politik. Stává se členem německých svobodných demokracií (FDP), je poradcem zemské vlády v Bádensku-Württembersku a zasedá

za liberály v zemském parlamentu. Tři roky je členem Evropské komise, stará se o zahraniční vztahy. V 70. letech se vrací na London School of Economics a deset let je jejím ředitelem, pak působí jako představený na St. Anthony's College v Oxfordu. V roce 1988 získal britské občanství, pět let nato byl jmenován doživotním členem britské Sněmovny lordů. Stal se tak jedním z mála evropských politiků, kteří zasedli v zákonodárných sborech dvou různých zemí. Sociologické úvahy z té doby představuje v souvislé podobě kniha Moderní sociální konflikt (1988, slovensky 1991). Češi ho znají z práce pro Central and East European Publishing Project (CEEPP), který od roku 1986 podporoval nezávislé a protirežimní autory ve střední a východní Evropě.

Střet, různorodost a svoboda

Dahrendorf v sobě spojoval dvě vlastnosti liberálního intelektuála: kritický optimismus, věřil v liberální demokracii a psal o vzniku celosvětové společnosti, ale také skepse k utopistickým řešením. Inspirován Karlem Popperem, Danielem Bellem a Raymondem Aronem probíral konflikt liberálních a autoritativních prvků v uspořádání a řízení společnosti. Ten samý konflikt se snaží sledovat i v oblasti lidského ducha. Jeho poslední kniha Pokušení nesvobody (2006, česky 2008) o intelektuálech, kteří odolali vábení fašismu i komunismu, je doplňkem k Aronově slavné studii Opium intelektuálů. Dahrendorf vidí čtyři pilíře liberální demokracie: občanskou rovnost, vnitřní konflikt různých názorů, z nichž žádný není monopolní, veřejné ctnosti (o nich píše v Pokušení nesvobody) a konečně přiznání, že různost názorů a zájmů je tvůrčí součástí společnosti. Žádný člověk nemá vždy všechny potřebné odpovědi – ačkoli si to třeba Marx nebo von Hayek zřejmě myslí. Podle Dahrendorfa lze předejít tyranii špatných odpovědí tak, že bude vždy možné předložit více než jednu odpověď. To může vést ke konfliktu, ten však není než přirozeným výrazem různorodosti lidských zájmů.

Potlačování konfliktu zájmů se ve společnosti projevuje omezováním občanských svobod. Dahrendorf si všímá, že boj proti terorismu byl sice

veden ve jménu demokracie, v USA však znamenal oslabení demokracie. Na straně druhé odmítá omezování svobody slova ve jménu multikulturalismu: „*co by to bylo za ubohý svět*“, napsal před třemi lety, „*kdyby se nesmělo říkat nic, co by mohlo některou skupinu pohoršit*“.

Vize světoobčana

V roce dvacátého výročí protikomunistických revolucí ve střední a východní Evropě je zajímavé číst Dahrendorfovy bezprostřední reflexe v knížce *Úvahy o revoluci v Evropě* (1990, česky 1991). Pro společnosti, které se ve střední a východní Evropě zbavily totalitních režimů a nastoupily cestu k demokracii, má Dahrendorf tři varování: před obtížemi transformace, kterou přirovnává k průchodu „údolím slz“, před nárůstem politického extremismu a před pokračujícím vlivem Sovětského svazu, respektive jeho politického následovníka.

S lordem Dahrendorfem odešel jeden z posledních velkých liberálů a zastánců osvícenecké myšlenky svobodné společnosti, který si však uvědomoval i její meze. V závěru knihy *Fragmenty nového liberalismu* (1987) si dovolí vizi, která stále čeká na naplnění: „*Jednoho dne se všichni lidé budou muset stát světoobčany, přičemž sám pojem občana nesmí ztratit svůj význam*“.

[Hospodářské noviny, 23. 6. 2009]

Nejlepší stavby – Grand Prix 2009 získal ateliér Kuba & Pilař za budovu fakulty v Pardubicích je název článku **Magdaleny Čechlovské**, ve kterém hodnotí letošní udělení prestižní architektonické ceny.

Nebyla favoritem, nedostala „nominací“ akademiků a nepsalo se o ní ani v Ročence architektů. Přesto včera získala hlavní českou architektonickou cenu Grand Prix 2009. Fakulta chemicko-technologická Univerzity v Pardubicích je dílem brněnského ateliéru Kuba & Pilař.

Mezinárodní pětičlenná porota prokázala svou nezájatost, když nejvyšším oceněním poctila budovu, která nepatřila ani k hojně medializovaným stavbám. Pardubická fakulta chyběla mezi

třiceti stavbami, které jako odborný garant doporučila do soutěže Akademie architektů. Fakulta, nyní ověřená nejvýznamnější českou architektonickou cenou, se neobjevila ani v letošní Ročence architektů. Ročenka je přitom – vedle Grand Prix – druhým respektovaným měřítkem kvalitních českých staveb.

„*Rozhodnutí poroty určitě odráží zaměření jejích členů, i proto se každoročně obměňuje*“, říká předseda Obce architektů Oleg Haman, podle kterého si porotci pochvalovali český styl projektů. „*Líbilo se jim, že soutěžní práce nejsou internacionální, je na nich patrná tradice českého funkcionalismu*“, dodává Haman. Podobná slova zopakoval i předseda mezinárodní poroty Antal Puhl z Maďarska, když zdůvodňoval, proč hlavní cenu získala právě pardubická fakulta: „*Budova navazuje na nejlepší české konstruktivistické tradice, přičemž je i doplňuje a obohacuje o formální jazyk současné architektury. Vznikla tak budova, která se nám zdála být ucelenou, nejucelnějši, a to jak z hlediska organizace prostoru, tak z hlediska neuvěřitelně precizně promyšlených detailů*“.

Ateliér Kuba & Pilař patří ke známým „firmám“. Brněnské studio se zaměřuje na veřejné stavby, podle jejich návrhu byla postavena knihovna Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně nebo konzulát ve Vilniusu.

O titul Grand Prix a ceny v dalších

sedmi kategoriích usilovala sto jedna stavba. Porotci neudělili cenu v kategoriích Krajinářská architektura, Urbanismus a Architektonický design, naopak dvě ocenění rozdali v kategoriích Rodinný dům a Novostavba.

„*Je to v pořádku, není možné, aby například v urbanismu vzniklo každý rok něco úžasného*“, dodává Haman, který je spokojený s vysokým počtem soutěžících. Soutěž totiž dlouhodobě provází kritika některých odborníků za to, že negarantuje nejvyšší úroveň. O cenu Grand Prix může usilovat každý architekt, který „dokončil“ stavbu na území České republiky v uplynulém roce a který se sám přihlásí.

Kvůli různorodé kvalitě přihlášených prací se tak někteří výborní architekti odmítají soutěže o Grand Prix zúčastnit. Od minulého roku však do soutěže „zasahuje“ nově založená Akademie architektů, která má za úkol oslovit ty nejlepší autory a vybídnout je k účasti. Letos akademie oslovila jednatřicet ateliérů, z nichž se jednadvacet následně skutečně přihlásilo – kromě ostatních, které se přihlásily bez pobídnutí (včetně vítězného ateliéru). Jestli tento „akademický“ lobbying skutečně zvýší úroveň soutěže, to bude zřejmé až s odstupem.

Předloni se v seznamu oceněných ateliérů objevili téměř sami „kandidáti“ oslovení akademií, letos se akademici strefili do výběru poroty jen z poloviny. Součástí přihlášky do soutěže je také

grafický panel, na kterém ateliér fotografií, textem, popřípadě nákresem informuje o svém projektu. Porotci jsou tak v první fázi, kdy vybírají „finalisty“, odkázáni na grafickou zručnost architektů. I to je trnem v oku kritiků soutěže. „Cenu ale nikdo jen za panel nedostane, porotci musí všechny stavby, které zamýšlí ocenit, nejprve navštívit“, říká Oleg Haman.

Vítězové

Grand Prix 2009

Fakulta chemicko-technologická a Tělovýchovná zařízení Univerzity Pardubice. Ladislav Kuba, Tomáš Pilař, ateliér Kuba & Pilař architekti.

Kategorie Interiér

Atrium D, Fakulta stavební ČVUT v Praze, Jiří Smolík, Zdeněk Rychtařík, VYŠEHRAD ateliér.

Kategorie Rekonstrukce

Rekonstrukce pobočky ČS, a. s. v Praze 1. Gabriela Kaprálová, ateliér ASGK Design.

Kategorie Rodinný dům

Víkendový dům + hřiště, Rudoltice v Čechách, Pavel Hladík, Filip Dubský, Ateliér NOLIMAT.

Rodinný dům Zdiměřice, Stanislav Fiala, Milan Bulva
Ateliér D3A spol.

Kategorie Novostavba

Městský dům, Brno. Helena Boráková, Dalibor Borák, Martin Příhoda. Ateliér: DOBRÝ DŮM.

Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové. Roman Brychta, Adam Halíř, Ondřej Hofmeister, Petr Lešek, PROJEKTIL architekti.

Cena za celoživotní dílo

Jan Bočan (1937). Spoluzaložil ateliér Beta, od devadesátých let vede ateliér Bočan & Partners. V posledním desetiletí se věnuje intenzivně i pedagogické činnosti na Fakultě architektury ČVUT, kde je vedoucím Ústavu navrhování. V roce 2004 byl Jan Bočan jmenován čestným profesorem na uni-

verzité v Tbilisi, v roce 2005 profesorem na FA ČVUT v Praze.

[Hospodářské noviny, 19.–21. 6. 2009]

Ekonom **Miroslav Zajíček** komentuje v článku nazvaném **Proč prosperují pastviny i firmy. Nobelova cena 2009: Netušené souvislosti ekonomie** udělení letošní Nobelovy ceny za ekonomii.

Letošní Nobelovu cenu za ekonomii získali, jak je již mnohaletým zvykem, dva američtí ekonomové, resp. jeden ekonom – Oliver Williamson – a jedna ekonomka – Elinor Ostromová. Ta tímto navždy vstoupila do dějin ekonomické vědy, neboť se stala první ženou, která kdy Nobelovu cenu za ekonomii v její čtyřicetileté historii získala.

Elinor Ostromová (v současné době působí na Indiana University v Bloomingtonu) se narodila v roce 1933 v Los Angeles. Svoji doktorskou práci obhájila v roce 1956 na státní Kalifornské univerzitě v Berkeley a s Kalifornií jsou spojeny také počátky jejího výzkumu. V ní se zabývala podnikatelskými aktivitami při rozvoji institucionálního uspořádání při pokusech zastavit pronikání slané vody do sladkovodních podzemních vodních rezervoárů v částech území Los Angeles. Tím začala její vědecká kariéra, která je spojena s prováděním vlastních případových studií z oblasti, kterou bychom mohli nazvat správa obecných zdrojů (z anglického: Common-pool Resources neboli CPRs).

Společné vlastnictví nezavrhujeme

Mezi tyto zdroje lze počítat zejména obecní pastviny, lesy, vodní plochy a nádrže, části pobřežních moří atd. Nicméně nejpodstatnějším rysem její práce se stalo sbírání případových studií – ze všech končin světa – ať už se jednalo o správu vesnických nádrží na vodu v Nepálu a dopadu zahraniční pomoci při výstavbě nových či správu obecních pastvin v Mongolsku a Rusku.

Tato mravenčí práce nepřinese slávu v médiích, nicméně seřazení a využití vědeckých informací z mnoha různých zdrojů je významnou součástí společenskovědních oborů, ekonomii

nevyjímaje. Výsledkem její práce je možná pro někoho překvapivý závěr, že CPRs jsou často spravovány svými přímými uživateli, tedy že neexistuje jeden přímý vlastník, ale spíše soubor vlastníků, u nichž je zásadní vazbou k danému zdroji nikoliv vlastnické právo (které často není ani přesně vymezeno), nýbrž užívání tohoto zdroje, a to podle jasných a předem daných pravidel, tedy nikoliv formou „volného užívání bez ohledu na ostatní“.

Celý systém tak trochu připomíná družstevní vlastnictví nebo vzájemné společenství – ovšem v původním významu tohoto slova. A nejenom to, že takové uspořádání v překvapivě velké míře existuje, ale správa jím vykonávaná je poměrně efektivní – rozhodně efektivnější než vládní regulace.

To ovšem není tak překvapivé, jak by se na první pohled mohlo zdát – systémem společného vlastnictví existoval tisíce let. A pokud něco existuje tisíce let, pak je velmi pravděpodobné, že alespoň do určité míry se jedná o uspořádání funkční, byť samozřejmě se mohou objevit i uspořádání efektivnější, která nakonec převládou.

Přínosem Ostromové je, že navíc ukázala, že se jedná o uspořádání rozšířené po celém světě, ve všech kulturních a geografických oblastech, a které existuje v mnoha svých aspektech do současnosti.

Stejně tak se ale Ostromová zabývala situacemi, kdy toto uspořádání selhalo, tj. kdy místní komunity uživatelů nebyly schopny efektivně společný zdroj spravovat. Obecně platí, že s růstem velikosti skupiny a poklesem časového horizontu klesá schopnost komunit uživatelů obecný zdroj spravovat. Jinými slovy s růstem velikosti populace a s růstem migrace na daném místě je vysoká tendence správu společného zdroje uživateli opouštět ve prospěch soukromých řešení, což odpovídá i tomu, že s růstem ekonomiky je podíl společné správy stále menší. Stejně tak platí ti to, že většina případových studií, které má Ostromová ve svých pracích, je převzata z méně vyspělých zemí a oblastí.

Fúze firem zdokonaluje trh

Institucionálním řešením, které je konkurenční společné správě uživatelů zdroje, je trh a zejména existence

firem. Protože nakonec jsou to velké firmy, které spravují majetky v historii spravované a vlastněné uživateli. A teorií firmy se zabýval druhý oceněný ekonom z Kalifornské univerzity v Berkeley Oliver Williamson.

Narodil se v roce 1932 v Superioru ve státě Wisconsin. Doktorát získal v roce 1963 na Carnegie-Mellon University v Pittsburgu. V roce 1971 publikoval první ze série článků, za kterou získal Nobelovu cenu, *Markets and Hierarchies*.

V tomto článku se pokusil rozvinout teorii firmy anglického ekonoma Ronaldida Coase. Ten ve svém článku ze 30. let zodpověděl zajímavou otázku – proč vlastně existují firmy, když základem závěrem ekonomické teorie je to, že trhy jsou až překvapivě efektivní při organizaci ekonomických aktivit, přičemž firma je přímým opakem trhu, tj. ostrovem direktivního řízení v moři dobrovolné tržní spolupráce.

Odpovědí byla nákladnost využívání cenového systému neboli existence transakčních nákladů. Coasova teorie však odpovídá na otázku, proč firmy existují, ale nikoliv na otázku, jaké jsou determinanty jejich velikostí. Williamson se na ni pokusil najít odpověď. Podle něho tržní mechanismus bude fungovat spolehlivě v situaci, kdy alespoň na jedné straně trhu existuje konkurence.

S růstem vzájemné závislosti jednotlivých kontraktčních stran a s růstem schopností, které jsou závislé na vzájemném vztahu obou smluvních stran roste tendence vytvářet firmy.

Williamsonova teorie nabízí velké množství závěrů, které je možné empiricky testovat. Jeden z testů provedl americký ekonom Paul Joskow, který zkoumal vztah výrobců elektřiny a dodavatelů jejich paliv. Williamsonova teorie tvrdí, že v případě, kdy dodavatelů paliv je velké množství – tedy, je mezi nimi konkurence a trh je „hluboký“, pak výroba elektřiny a dodávky paliv budou odděleným podnikáním (např. u zdrojů na zemní plyn, ropu nebo černé uhlí).

Naopak v případě, že producent elektřiny nebude mít jiný zdroj paliva, např. u pánevní elektrárny na hnědé uhlí, bude existovat tendence k integraci obou ekonomických činností – těžby uhlí i výroby elektřiny.

Hezkou aplikací Williamsonovy teorie v „bledě modrém“ je i vývoj české energetiky a boje o severočeské hnědouhelné doly ze strany producentů elektřiny, a naopak poměrně neúspěšné, respektive velmi nákladné snahy nahradit severočeské uhlí jiným zdrojem paliva pro velkou specifickou českých pánevních elektráren vzhledem k českému hnědému uhlí.

Williamsonovy teorie mohou také sloužit jako doporučení pro antimonopolní úřady: slučování firem vede ke zvýšení celkové efektivity jejich provozu. Pokud se kdokoliv snaží omezit tento proces, vede to jenom ke snížení celkové ekonomické efektivity.

[Hospodářské noviny, 14. 10. 2009]

TISKOVÉ ZPRÁVY MINISTERSTVA PRO MÍSTNÍ ROZVOJ

Nový leták informuje o úspěšnosti ČR v čerpání z fondů EU

Ministerstvo pro místní rozvoj – Národní orgán pro koordinaci vydal v říjnu t. r. nový informační leták s názvem Evropské fondy – aktuální stav, který je určen široké veřejnosti. Na čtyřech stranách se čtenáři mohou seznámit s nejnovějšími informacemi o úspěšnosti České republiky ve využití finančních prostředků z fondů EU. Leták bude zájemcům k dispozici například ve vestibulech ministerstev ČR nebo regionálních pobočkách eurocenter.

Leták shrnuje údaje o čerpání z fondů za měsíc srpen. Stručné informační texty doplňují přehledné grafy. Součástí jsou i základní informace o strukturálních fondech a Fondu soudržnosti. Poslední strana je věnována vybranému úspěšnému projektu, který se podařilo realizovat za pomoci fondů EU. V tomto čísle je představena rekonstrukce muzea v Habartově na Sokolovsku.

Distribučními místy letáku jsou kromě již zmíněných ministerstev a Eurocenter také Úřad vlády ČR, České centrum, regionální kancelář CzechInvestu pro Prahu a Středočeský kraj a vybrané pobočky České pošty. Leták bude vycházet vždy jednou měsíčně.

[Tisková zpráva MMR z 19. 10. 2009. Dostupné na WWW: <<http://www.mmr.cz/Pro-media/Tiskove-zpravy/2009/Novy-letak-informuje-ouspesnosti-CR-v-cerpani-z-f>>]

Hodnotící zpráva o implementaci Lipské charty

Ministerstvo pro místní rozvoj ve spolupráci s členskými státy a dalšími partnery připravilo v průběhu českého předsednictví Rady EU zprávu, která vyhodnocuje dosavadní stav implementace charty v jednotlivých zemích.

Hodnotící zpráva implementace Lipské charty o udržitelných evropských městech je k dispozici na webu MMR v českém a anglickém jazyce. Lipská charta o udržitelných evropských městech byla přijata ministry členských zemí Evropské unie zodpovědnými za rozvoj měst v květnu 2007.

[Tisková zpráva MMR z 12. 10. 2009. Dostupné na WWW: <<http://www.mmr.cz/Pro-media/Tiskove-zpravy/2009/Hodnotici-zprava-o-implementaci-Lipske-charty>>]

K pokračování současného monitorovacího systému nemá EK připomínky

Vláda ČR projednala 19. října 2009 návrh Ministerstva pro místní rozvoj na pokračování provozu současného monitorovacího systému i pro zbytek programového období 2007–2013. Evropská komise nemá k tomuto záležitosti MMR žádné připomínky. Součástí návrhu na pokračování stávajícího monitorovacího systému je i schválení změny Akčního plánu pro centrální monitorovací systém.

Vláda ČR uložila Ministerstvu pro místní rozvoj za úkol předložit řešení v otázce dalšího fungování monitorovacího systému. Ministerstvo Vládě ČR navrhlo pokračování provozu současného monitorovacího systému. Vláda si ovšem vyžádala doplňující stanovisko Evropské komise k tomuto návrhu řešení. Právě o stanovisko EK doplní ministr Rostislav Vondruška návrh MMR.

„Evropská komise již několikrát deklarovala plnou funkčnost monitorovacího systému. K našemu nynějšímu rozhodnutí pokračovat se stávajícím plně funkčním monitorovacím systémem nemá žádné připomínky ani výhrady. Bere ho jako rozhodnutí, které je plně v kompetenci České republiky“, uvedl ministr Rostislav Vondruška.

Ministerstvo pro místní rozvoj se pro pokračování stávajícího systému rozhodlo především z důvodů ušetření financí. Z analýz MMR totiž vyplývá, že náklady na vybudování nového monitorovacího systému by dosáhly 740 milionů korun. Z této sumy by Evropská komise proplatila České republice maximálně 200 milionů korun. Zprovoznění nového systému by navíc bylo reálné až v roce 2012.

„Spouštět zcela nový nebo i upravený systém na konci programového období a nahrazovat jím tak stávající systém, který je plně funkční, se jeví z hlediska čerpání evropských peněz jako velmi nezodpovědné“, uvedl ministr Vondruška.

Náklady na provoz současného systému do konce programového období 2007–2013 by přitom dosáhly asi 150 milionů korun. Podle odhadů ministerstva by tak úspora pro státní

rozpočet (rozpočet ministerstva) činila až 590 milionů korun.

„Věřím, že vláda náš návrh v pondělí schválí, zvláště po jednoznačném stanovisku Evropské komise k pokračování našeho systému“, uvedl ministr Vondruška.

Ministerstvo chce vládě v polovině roku 2011 předložit návrh na pořízení nového monitorovacího systému pro programové období 2014–2020. V případě schválení je ministerstvo připraveno vyhlásit pro toto nové období s dostatečným předstihem výběrové řízení na nový systém tak, aby byl funkční dle aktuálních požadavků Evropské komise na začátku nového programovacího období. Vyhlášení nového výběrového řízení by ovšem mělo být uskutečněno nejspíše do konce roku 2011.

[Tisková zpráva MMR z 16. 10. 2009. Dostupné na WWW: < <http://www.mmr.cz/Pro-media/Tiskove-zpravy/2009/K-pokracovani-soucasneho-monitorovaciho-systemu-ne>>]

Debaty o budoucnosti dotační politiky EU se naplno rozbíhají

Ve dnech 6. a 7. října 2009 navštívil Brusel 1. náměstek ministra pro místní rozvoj a státní tajemník Martin Plachý. V rámci dvoudenního programu jednal se zástupci klíčových generálních ředitelství Evropské komise zodpovědných za strukturální fondy – ředitelství Regionální politika a ředitelství Zaměstnanost, sociální věci a rovné příležitosti. Dále se setkal se zástupci kabinetů komisařů Pavla Sameckého a Vladimíra Špidly a s českými europoslanci.

„Výsledkem jednání s českými europoslanci je nastartování maximální spolupráce, jejíž součástí bude ko-

ordinace kroků ministerstva v otázkách čerpání evropských peněz. S europoslanci chceme také společným postupem maximálně hájit české zájmy v evropských strukturách“, uvedl 1. náměstek Martin Plachý.

Cílem návštěvy bylo také projednat kroky, které Ministerstvo pro místní rozvoj přijalo nebo připravuje za účelem zjednodušení a zrychlení využívání prostředků strukturálních fondů. Neméně důležitým záměrem bylo seznámit zástupce evropských institucí s čerstvě přijatou aktualizovanou rámcovou pozicí České republiky k budoucnosti kohezní politiky EU.

„Právě téma možného směřování kohezní politiky po roce 2013 a úvahy zaznívající v bruselských kuloárech nám pomohou v domácí debatě s resorty a regiony při definici potřeb a přípravě vyjednávací pozice“, uvedl náměstek Plachý.

Kromě jednání v rámci bilaterálních schůzek vystoupil 1. náměstek Plachý na semináři pořádaném Sasko-Anhaltskem a dalšími regionálními partnery. Seminář se věnoval situaci regionů usilujících o podporu ze strukturálních fondů v období po roce 2013, i když jejich hrubý domácí produkt překročí 75% průměru EU. Jednalo se o jeden z mnoha desítek seminářů, které proběhly v rámci Open Days, což je každoroční nejvýznamnější akce v Bruselu věnovaná strukturálním fondům a výměně zkušeností na centrální i regionální úrovni z celé Evropské unie, které se účastní několik tisíc politiků i expertů z celé EU.

[Tisková zpráva MMR z 9. 10. 2009. Dostupné na WWW: < <http://www.mmr.cz/Pro-media/Tiskove-zpravy/2009/Debaty-o-budoucnosti-dotacni-politiky-EU-se-naplno>>]